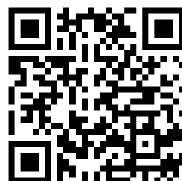
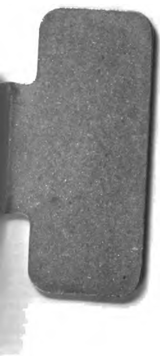

Digitized by Google

KRALJ

DIMITAR SVINIMIR

I

NJEGOVO DOBA.

NAPISAO

VJEKOSLAV KLAIĆ,

GIMNAZIJALNI UČITELJ U ZAGREBU.

U ZAGREBU 1876.

TROŠKOM I NAKLADOM KR. SVEUČILIŠTNE KNJIŽARE FR. ŽUPANA
(ALBRECHT I FIEDLER).

152

KRALJ DIMITAR SVINIMIR I NJEGOVO DOBA.

NAPISAO

VJEKOSLAV KLAIĆ,
GIMNAZIJALNI UČITELJ U ZAGREBU.

U ZAGREBU 1876.

TROŠKOM I NAKLADOM KR. SVEUČILIŠTNE KNJIŽARE FR. ŽUPANA
(ALBRECHT I FIEDLER).

Tiskom Dragutina Albrechta.

I.

Banovanje Dimitra Svinimira.

O rodu i porieklu Dimitra Svinimira neznamo ništa. On se doduše ponosio, da su mu pradjedovi hrvatskom državom vladali, ali poviest nas uči, da nije potekao iz obljubljene porodice Držislavovića. U poveljah prastarih spominje se tek neki Stresi ili Streisata, koj mu je bio ujakom. Ovoga je Streisatu kasnije kano kralj osobito volio: vodio ga vazda uza se, uzimao ga za svjedoka, pače ga i darivao kraljevskimi zemljami.

Dimitar Svinimir bijaše jošte mladićem, kadno je najveći kralj hrvatski, Krešimir IV. Veliki, hrvatski priestol zasjeo. Bivši valjda roda plemenita, dodje Svinimir na dvor kralja hrvatskoga, te se dostane kraj vrline svoje velikih časti i ugleda. Tu, uz silnoga vladara i gospodara svoga, koj je duhom i poduzetnošću sve predšastnike si nadkriljivao, nauči mladi boljar Svinimir, kako li velikom zemljom u ozbiljno i opasno doba vladati valja. Misaoni kralj Krešimir upozna doskora, koli mu vriedi Dimitar Svinimir, te mu zato namieni vele važnu zadaću.

Izmedju sedam banovina, u koje je prostrana kraljevina hrvatska razdieljena bila, bijaše u taj čas banovina slavónska najznamenitija. Sterala se ta banovina izmedju Kupe, Save te Drave (današnjom Hrvatskom), te graničila na sjeveru i zapadu s neprijateljskimi narodi: s Niemci i Magjari. Već prirodnim ustrojstvom svojim pripadaše slavonska banovina panonskoj nizini; jeli zato čudo, što su napose Magjari već od desetoga vieka nastojali, kako bi tu banovinu sa svojom zemljom sjedinili? Osobito je prvi ugarski kralj, sv. Stjepan, svom snagom pregnuo, da banovinu ovu ma kojim načinom steče, nebi li se preko nje primaknuo i moru jadranskomu. Stare legende pričaju, da je sv. Stjepan prvorodjenca svoga

*

Mirka u to ime zaručio sa nekom hrvatskom kraljevnom, kćerju kralja Krešimira III.

Osnove se kralja Stjepana ojaloviše, a grozni nemiri, s kojih je ciela Ugarska za nasliednika mu Petra stradala, nedadoše, te Magjari nemogoše ostvariti goruće želje svoje. Ali polovinom jedanaestoga vieka, upravo za hrvatskoga kralja Krešimira Velikoga, osili se ugarska država na novo, a vladari njezini počeše opet požudnim očima gledati prema hrvatskomu jugu. Tu zaprieti cielokupnosti hrvatske zemlje i države velika pogibelj, te banovina slavonska postade najvažnijom krajinom hrvatskom. Trebalo joj bana umna, hrabra i poduzetna, koj će ju vještinom i rukom svojom proti Magjarom obraniti i lice hrvatskomu narodu osvjetlati.

Težko da je Krešimir Veliki dugo razmišljao, komu li će povjeriti bansku čast u Slavoniji. Ta imao je uz sebe čovjeka u najboljih godinah, hrabra i umna, koj je već razumiò te shvaćao težnje i želje kralja svoga, koj je poznavao tradicije Držislavovića. Tako se zgodi, te Dimitar Svinimir postade banom slavonskim.

Dimitar Svinimir pokaza doskora, da je u istinu zavriedio veliku čast, kojom ga je kralj njegov odlikovao bio. On nije samo sačuvao banovinu svoju hrvatskoj državi, on je dapače ugarske Arpadoviće sprijateljio sa dinastijom Držislavovića.

Iza ugarskoga kralja Bele I. (1063.) nastade ljuta borba u Ugarskoj. Sinovi mu Gejza i Ladislav zapodješe boj o priestol proti bratiću si Salomonu, sinu kralja Andrije I. Boj potraja do uzkrsa g. 1065. Slavonski ban Svinimir upotrebi tu zgodnu priliku na korist svoju i banovine svoje. On se umieša u borbu, te pomagaše braću Gejzu i Ladislava proti Salamonu. Kad se je ta borba svršila, a Salomon ostao kraljem ugarskim, pomiriše se braća Gejza i Ladislav sa bratićem svojim. Malo zatim bude Salomon u Pečuhu okrunjen. Ovom se je zgodom valjda i ban Svinimir sastao s ugarskimi Arpadovići. Što je ovdje slavonski ban š njimi razpravljao i ugovorio, nebilježi nam poviest; — ali kasnije zgode kažu nam znamenitost toga sastanka. Priegovori izmedju Arpadovića i Svinimira svršiše se tim, da je potonji dobio ugarsku kraljevnu Jelinu, sestru kraljevića Gejze i Ladislava, — za suprugu.

Kako li je negdje godilo Krešimiru Velikomu, kada mu je stigla viest, da je podanik njegov, ban Svinimir, postao šurom ugarskim Arpadovcem! Vidio je u duhu osjeguranu i mirnu

krajinu hrvatsku na sjeveru, — možda se je i nadao, neće li se kada Dimitar Svinimir dovinuti ugarskoga priestola? Ali s druge strane nije li ga neki tajni strah hvatao, kad je u svojoj državi gledao moćna boljara, osiljena tudjom pomoći; — nije li ga neugodna slutnja morila, neće li jednom ugarski Arpadovci, pozivajući se na rodbinstvo sa Svinimirom, uplivati na sudbinu naroda i države hrvatske?

Bojazan kralja Krešimira imala se izpuniti. Dimitar Svinimir postade rodbinstvom svojim vele ugledan i moćan u narodu hrvatskom, te doskora bude Krešimir prinukan, da silnoga bana k sebi na dvor pozove.

U Krešimira kralja nebijaše mužkoga poroda. Velika ga zato bol kidala, kad je promišljao, komu li da namre veliku kraljevinu svoju? Imao je doduše kćerku Nedu, udatu za župana Slavića, ali boljar taj činjaše mu se valjda nesposobnim za vladu. S toga odluči, da si učini nasliednikom sinovca Stjepana. I zbilja — oko g. 1066. imenova on Stjepana vojevodom te ga opredieli za svoga baštinika na hrvatskom priestolu. On mišljaše, da je tim osjegurao mir zemlji hrvatskoj za buduća vremena; — ali se je grdno prevario. Nadmudrio ga Dimitar Svinimir.

Prvih godina Krešimirova vladanja bijaše hrvatskim banom i prvim mu doglavnikom neki Gojko (1059—1069). Koncem g. 1069. umre ovaj, te hrvatska banovina trebaše novoga bana. Našlo se tuj mnogo velmoža, koji se natjecahu: najsilniji bijaše Dimitar Svinimir. Uzdajuć se u pomoć prekodravskih rodjaka svojih sklonu on kralja Krešimira, da ga je hrvatskim banom imenovao. Svinimir dodje na kraljevski dvor, te ostade hrvatskim banom sve do smrti Krešimira (1070—1073). Stojeći vazda uz gospodara i kralja svoga, znadijaše si on nečuvenu još vlast steći. Nijedan ban do njega neuživaše toliko ugleda i vlasti: on postade tako rekuć suvladaocem kralju Krešimiru. U poveljah od onih godina spominje se Svinimir vazda nuz cara grčkoga i kralja hrvatskoga, što se prije s nijednim banom zbivalo nije.

Čini se, te nije nevjerojatno, da je Svinimir i samoga vojevodu Stjepana iz nasliedstva iztisnuo. Vojevoda se Stjepan nikad više nespominje, odkad je Svinimir hrvatskim banom postao. Možda bi pače i sam kralj Krešimir Veliki pred silnim banom svojim uzmaknuo bio, da ga nije smrt riešila svih briga i — sramotna poniženja.

II.

Dimitar Svinimir postade kraljem.

Petar Krešimir Veliki umre godine 1073. Umah iza smrti njegove nastadoše u hrvatskoj zemlji ljute razmirice i borbe o priestol. Pojaviše se u svemu tri suparnika: vojevoda Stjepan, nećak kralja Krešimira, Dimitar Svinimir, ban hrvatski, te napokon župan lički Slavić, zet kralju Krešimiru.

Vojevoda Stjepan bijaše čovjek slab na duši i tielu. Još za kraljevanja strica si morade se on povući u zabit, jer se je bojao moćnoga bana Svinimira. Sada, kad Krešimira Velikoga više bilo nije, nastojaše stranka, vjerna Držislavovićem i politici Krešimirovoj, da ovoga posljednjega potomka roda Krešimirova na priestol podigne. Stranka ta sastojaše većim dielom od žitelja gradova dalmatinskih, od visokoga svećenstva, te od dvorskih častnika. Bojeći se bana Svinimira i moćnih mu rodjaka ugarskih, gledahu ti pristaše stare kraljevske loze, kako bi brzim izborom vojevode Stjepana za hrvatskoga kralja osujetili sve osnove Svinimirove i njegovih privrženika, te tako uzdržali prevagu svoju u kraljevini Hrvatskoj i Dalmaciji. Uz to se mogahu nadati, da će uz slaboga Stjepana posvema zavladati hrvatskom državom visoko svećenstvo, koje je bilo poriekla latinskoga, te najvećim protivnikom narodu hrvatskomu.

Dimitar Svinimir bijaše u taj čas odviše slab, da bi se mogao uspješno takmiti sa vojevodom Stjepanom. Silna premoć njegova, što ju steče za Krešimira kralja, odvrnu od njega srca Hrvata, te hrvatski bani i župani zazirahu s nekim strahom od čovjeka, koj se je na ugarsku pomoć oslanjao. Upravo s toga razloga nenadje Dimitar Svinimir dovoljne podpore u Hrvata, da bi se nastojanju latinskih žitelja odlučno oprieti mogao. Svojih ugarskih rodjaka opet nemogaše sklonuti, da se zapletu bez ikakva razloga u nepravednu borbu, kojoj je uspjeh veoma dvojben bio. On odluči zato, da počeka bolju zgodu.

Tako se činilo, da će vojevoda Stjepan pomoćju Latinaca postati kraljem hrvatskim. Ali tu se umiešaše hrvatski velikaši, te poremetiše sve osnove protivnika hrvatskih. U velikoj skupštini,

gdje se je sabrala bujna kita latinskih svećenika i hrvatskih plemića, prodrieše hrvatski bani svojim predlogom, da se vojevoda Stjepan hrvatskim kraljem nebira, nego lički župan Slavić. Hrvatsko plemstvo nadglasa latinsko svećenstvo, te tako postade hrvatskim kraljem junački Slavić.

Važni bijahu razlozi, koji su hrvatsko plemstvo sklonuli, da se odrekne mužke loze Držislavovića, te da izabere župana Slavića. Vojevoda Stjepan bijaše se posvema povjerio latinskomu svećenstvu, te se je bilo bojati, neće li hrvatski živalj za njegove vlade ljuto postradati? Slavić bijaše naprotiv Hrvat dušom i tielom, a uz to još čovjek hrabrar i jak, te se moglo nadati, da će živo braniti narod svoj proti dušmanom domaćim i vanjskim. Uz to nekrenuše hrvatski velikaši vjerom prema dinastiji svojoj, ta Slavić bijaše po ženi si Nedi u rodu sa Držislavovići, a žensko je nasliedstvo od vajkada vriedilo u Hrvata.

Latinci u hrvatskoj državi, a napose žitelji u latinskoj Dalmaciji nemogoše nikako pregorjeti težki poraz svoj. Nezadovoljni s novim kraljem hrvatskim utekoše se po starom svojem običaju duždu mletačkomu, nebi li jih ovaj riešio težkoga jarma, kakono nekoč Petar II. Orseoli za kralja Držislava. Ali novi mletački duždo Domeniko Silvio nehtjede jim u pomoć, — on čekaše zgodniji čas, da se u hrvatske poslove umieša. Sada još činjaše mu se hrvatska država premoćnom, — trebaše dakle, da se Hrvati sa Latinci sami medjusobno taru i nište, dok se oba življa neoslabe.

Kako li je ban Dimitar Svinimir novoga kralja hrvatskoga susretao, neznamo; ali za cielo da ga je izbor Slavića neugodno zatekao. On se okani za čas svih svojih želja i težnja, te se pokori novomu kralju. Tom se je zgodom valjda i zahvalio na banskoj časti.

Latinski stanovnici Dalmacije moradoše i to vidjeti, kako se je silni ban Dimitar Svinimir poklonio novomu kralju hrvatskomu. To jih još više razgnievi. Nemogavši pomoći naći u Mletčana, obratiše se oni na drugu stranu — na Normane.

U južnoj Italiji bijaše još prije osnovao vlast svoju poduzetni vojevoda normanski Robert Guiscard. Pomoćju rimskoga pape razprostre on svoju vojvodinu po svoj Siciliji, te uze uznemirivati još i grčke obale na jadranskom moru. U to mu dodje od Latinaca u Dalmaciji glas, da jim poteče na pomoć proti hrvatskomu kralju Slaviću. Roberto Guiscard jedva to dočeka. On pošalje kneza

Haminga sa velikim brodovljem put Hrvatske g. 1075. Kod otoka Raba podje hrvatski kralj Slavić Normanom u susret, ali nesreća htjede, te on bude pobijen i sam uhvaćen.

Posljedice poraza Hrvatâ kod otoka Raba bijahu grozne. U hrvatskoj državi nastade najveći nered, nebijaše bo više državne glave. Uz to uzeše Normani nemilo plieniti dalmatinske obale, neštedeć prijatelja ni neprijatelja. Liepu tu zgodu upotrebi na svoju korist mletački dužd Domenik Silvio. On dodje tobože Dalmatincem u pomoć, protjera doduše plieneće Normane, ali prisili ujedno Latine u Dalmaciji, da su ga priznali vrhovnim gospodarom svojim. Bijaše dne 8. veljače 1076. Na ovaj dan skupiše se dalmatinski biskupi te zastupnici gradova, te se obvezaše pismeno duždu mletačkomu, da neće nikada više u Dalmaciju zvati niti Normana niti drugih inostranaca.

Nasrtom Normana te dolazkom Mletčana bijaše moć hrvatske države duboko pala. Hrvatska sama neimadjaše svoga kralja, a latinska se Dalmacija netom poklonila Mletčanu. Tu spasiše hrvatsku državu od podpunoga razsula dva čovjěka: bivši ban Dimitar Svinimir i rimski papa Grgur VII.

Još za kralja Krešimira IV. zasjede papinsku stolicu u Rimu veliki papa Grgur VII. (22. travnja 1073.) Bivši kano redovnik pod imenom Hildebranda pobočnikom prijašnjim papam, uvidi taj umni čovjek, da je crkva katolička silno izopačena, a svećenstvo katoličko da je posvema svjetskim duhom nadahnuto. To ga potakne, da bude reformatorom crkve i svećenstva katoličkoga. Ali doskora segnu on još dalje: on naumi stvoriti veliku kršćansku državu pod vrhovnom zaštitom rimskoga pape. U to ime zamisli on teoriju, da je svakolika vlast svjetska potekla od duhovne, da je vlast duhovna rimskoga pape sunce, što no podaje svjetlost i sjaj svjetovnoj vlasti — mjesecu. A da okruni djelo svoje, naumi on pod zastavom svojom pokrenuti cielu seobu naroda na iztok: križarske vojne za oslobodjenje svete zemlje.

Grguru VII. nebje sudjeno, da velike svoje osnove izvede. Kad je počeo nastojati o reformi crkve i svećenstva, opreše mu se veliki dostojanstvenici crkveni, kojim se je htjelo i nadalje živjeti sa svojimi ženami te kupovati crkvena dobra za dobre novce; kad je uzeo izvoditi ideju o sveobćoj državi kršćanskoj, naidje na žestok odpor u svjetskih vladara, napose u njemačkoga kralja

Henrika IV. A ni križarske vojne neuzmognu on pokrenuti, sviet bo evropski nebijaše još tada dosta pripravan, da ga uzhiti velika namisao njegova. Nije zato ni čudo, što je taj veliki papa pred smrt svoju, nakon silnih borba, iza mnogodišnjeg jalovog trudovanja, onako bolno uzkliknuo: „Ljubio sam pravdu a mrzio nepravdu, zato umirem u progonstvu."

Grgur VII. bijaše čovjek neumorno radin. Da osnove svoje udjelotvori, dopisivaše on sa svimi vladari evropskimi, te razašiljaše poslanike svoje na sve strane poznatoga svieta. U Hrvatsku te Dalmaciju odasla on Gerarda, nadbiskupa grada Siponta u Italiji. Nadbiskup ovaj dodje u Dalmaciju u studenu godine 1075., upravo u čas, kad no je malo prije hrvatski kralj Slavić pao u ruke Normanom. Zadaća nadbiskupa Gerarda bijaše dvojaka: prvo, da provede crkvene reforme po osnovi papinskoj; drugo, da upliva na izbor novoga kralja hrvatskoga.

Veliki papa Grgur VII. željaše si za cielo u Hrvatskoj takova kralja, koj će pristati na osnovu njegovu o sveobćoj državi kršćanskoj. To je on tim većma žudio, što se je kraljevina Njemačka, najmoćnija tada u Evropi, svom silom opirala svim idejam njegovim. Trebalo mu zato prijatelja i saveznika na okolo ciele države njemačke.

Veoma je negdje neugodno dirnula Grgura VII. kobna viest, da je u veljači 1076. latinska Dalmacija pala u ruke Mletčanom. Ta on je od srca želio, da se na iztočnoj obali jadranskoga mora podigne opet moćna država hrvatska, kakova je za Krešimira Velikoga bila. Stoga naloži on svojemu poslaniku Gerardu, neka svimi silami nastoji, kako bi dalmatinsko svećenstvo odvratio od Mletaka, te ga opet sa Hrvatskom sjedinio. Po želji gospodara svoga odrekoše se biskupi dalmatinski Mletaka, te pristadoše, da se Dalmacija opet sjedini sa Hrvatskom.

U samoj Hrvatskoj zavladaše u to vrieme grozni nemiri i neredi. Odkako je kralja Slavića nestalo, bijaše hrvatska kraljevina za godinu dana ljuto stradala. Sav je narod od srca žudio, da se bezvladje jednom dokine, te da se izabere nov kralj. Ali koga da biraju? Stjepan II., jedini zakoniti potomak loze Držislavovića, bijaše toli obnemogao i oslabio, da se nanj ni pomišljalo nije. Tu se umieša u hrvatske posle papinski poslanik Gerardo. Upoznav se još prije sa hrvatskim biskupom Grgurom, nastojaše on preko

njega sklonuti velemože hrvatske, da biraju kralja po želji papinoj, a za uzdarje da će se opet spojiti Dalmacija sa Hrvatskom. Hrvatska se gospoda lahko sklonuše na taj predlog tim većma, što su se i onako bili naužili bezvladja i prevrata. Svi bijahu dakle složni, — trebaše samo kandidata, čovjeka ugledna i moćna, koga da za kralja izaberu. I taj se nadje. Bijaše to nekadanji ban hrvatski, Dimitar Svinimir.

Dvie podpune godine življaše Svinimir u zabiti, zaboravljen od naroda hrvatskoga i od ostaloga svieta. Samo iz daleka promatraše on razne zgode, što se u te dvie kobne godine zgadjahu, osvjedočen, da će i njemu jednom opet ljepša zora svanuti. Tješio se negdje u duši svojoj, videći, kako mu oba suparnika trunu medju ladnimi zidinami: Stjepan vojevoda u manastiru solinskom, a kralj Slavić u tavnicah normanskih. A kako li mu je tek srce zaigralo, kad je nadbiskup Gerard na njegova vrata pokucao!

Dimitar Svinimir prihvati veoma rado pogodbe, pod kojimi se je njemu hrvatska kruna nudjala. On se obveže papi, da neće više prijanjati uz Carigrad, dapače da neće odanle tražiti ni kraljevske investiture, već da će svom dušom pristajati uz težnje pape Grgura VII., te da će jih podupirati svimi silami svojimi. Najpače obreče, da će stupiti u veliku kršćansku zajednicu, što no ju je veliki papa netom osnivati počeo. Papa mu naprotiv obeća, da će ugledom i moći svojom vazda štititi i braniti njega sama i državu hrvatsku.

Raznolike okolnosti doprinesoše, da se je zaboravljeni Svinimir opet podigao. Narod ga je hrvatski opredielio zajedno sa latinskim svećenstvom za budućega kralja, te mu u to ime nadielio častni naslov vojevode. Svinimir preuze na to umah upravu zemlje hrvatske i dalmatinske, te uze nastojati, da steče preko Gerarda u pape potvrdu učinjenih priegovora.

Početkom mjeseca listopada godine 1076. sastade se u gradu Solinu nepregledno množtvo naroda hrvatskoga. Bijaše tu banova, mnogo župana i sila ostalih plemića. Latinsku Dalmaciju zastupahu razni biskupi te nadbiskup solinski. U velikoj toj skupštini izabrahu poglavice dvanaest hrvatskih plemena uz povladjivanje latinskoga svećenstva te odobravanje naroda hrvatskoga vojevodu Dimitra Svinimira za kralja hrvatskoga. Izbor taj dodje u dobar čas — ta hrvatskoj je zemlji trebalo bolje no ikada mira i poredka. Sve se

je radovalo, što se iza trogodišnje težke borbe, s koje je malo ne i država hrvatska postradala, vraća opet sretnije i bolje doba. Ali od svih veselio se je tim najnovijim dogodjajem najviše netko izvan Hrvatske. Bijaše to Grgur VII., papa rimski.

III.

Dimitra Svinimira krune za kralja hrvatskoga.

(8. listopada 1076.)

Dan 8. listopada 1076. veoma je važan u povjesti hrvatskoj. Na ovaj dan bude Svinimir okrunjen kraljem Hrvatske i Dalmacije. Još prvih dneva mjeseca listopada bješe dohrlila u starodrevni grad Solin množ Hrvata, da u velikoj narodnoj skupštini*) odabere Svinimira za kralja, te da kasnije prisustvuje krunitbenoj slavi. Bijaše tu hrvatski ban Petar Svačić sa ostalimi bani, zatim župani: Dobrila hlievanski, Pribina cetinski, Ljubomir, te tepčija Dominik sa mnogimi drugimi boljari i plemići. Od crkvenih dostojanstvenika nadodjoše: Lovro, nadbiskup solinski; zatim biskupi: Stjepan zadarski, Grgur hrvatski, Teodosij biogradski, Vasilij osorski, Formin ninski, napokon Ivan trogirski. Osim toga dovrvi u grad sila pravovjernoga naroda poriekla hrvatskoga i latinskoga. Pače i papa Grgur VII. pošalje na tu svečanost posebnoga poslanika, poznatoga opata Gebizona, da na ime njegovo obavi krunitbeni čin.

Krunitbena se slava slavila u solinskoj crkvi sv. Petra. Kad se je u crkvi množtvo velemoža i naroda posabralo, ter svečana misa latinskim jezikom odpjevala, stupi opat Gebizon pred sabrani narod, ter proglasi, da je Dimitar Svinimir složnim izborom naroda, ter privoljom svećenstva odabran kraljem hrvatskim. Zatim podje prema Svinimiru, te ga u ime pape Grgura VII., gospodara svoga i cieloga svieta, naresi znakovi kraljevske časti i vlasti. Na glavu mu posadi starodrevnu krunu hrvatsku, kojom se je još

*) „Ubi fuit fidelium maxima congregatio.“ Kukuljević, Codex diplom. 154.

Tomislav ovjenčao bio, zatim mu podieli ostale znakove: zastavu, mač i žezlo.

Ovjenčan krunom te nariešen kraljevskimi znakovi klekne sada Svinimir pred apoštolskoga poslanika, podigne desnicu u vis, te se obveže na vječitu vjernost i privrženost papi i rimskoj crkvi sliedećom zakletvom:

„Ja Dimitar, koj se i Svinimir zovem, pomoći božjom kralj Hrvatskoj i Dalmaciji, obvezujem se, obričem i obećajem, da ću nepromienjeno vršiti sve ono, što mi tvoja svetost naložila bude, da naime u svem i svačem čuvam vjeru apoštolskoj stolici i da neopozovno branim, što su u ovoj kraljevini toli apoštolska stolica koli poslanici njezini odredili, te što će odrediti; gojiti ću pravdu, braniti ću crkve, brinuti ću se za prvence, desetine i sve što crkvi pripada, nastojati ću oko življenja biskupa, svećenika, djakona i poddjakona, da čisto i dostojno živu; štititi ću siromake, udove i sirotčad, priečiti ću nezakonite sveze medju rodjaci, ustanoviti ću zakonito vieno prstenovanjem i blagoslovom svećeničkim, a ustanovljeno neću pustiti, da se razrieši; protiviti ću se prodaji ljudij; te ću se božjom pomoći izkazati pravednim u svem, što je pravo. Uz to odredjujem, po savjetu svijuh mojih velmoža, da se svake godine na uzkrs izplaćuje sv. Petru iz kraljevskoga prihoda danak od dvie sto bizantinskih dukata, te želim i nalažem, da i moji nasliednici uvieke to isto čine. Kraj toga poklanjam, prepuštam i potvrdjujem apoštolskoj stolici samostan sv. Grgura, koj se zove Vrana, sa svim blagom: naime sa srebrenim kovčegom, u kojem je sv. tielo istoga blaženoga Grgura, zatim dva križa, kalež i patenu, dvie zlatne krune, dragulji obložene, evangjelje u srebro vezano, napokon pokretna i nepokretna dobra, da bude uvieke poslanikom sv. Petra svratištem, te podpuno u vlasti njihovoj. Osim toga, pošto služiti bogu jest toliko, koliko kraljevati, predajem i preporučam se u tvoje ruke mjesto u one sv. Petra, i našega gospodara pape Grgura i njegovih na apoštolskoj stolici nasliednika, i ovu zavjeru potvrdjujem prisegom. Ja dakle Dimitar Svinimir, božjom pomoći te darom apoštolske stolice kralj, biti ću od ovoga časa nadalje vjeran sv. Petru i mojemu gospodaru Grguru, i zakonitim mu nasliednikom; neću sudjelovati ni riečju ni činom, da bilo on ili budući poslije njega pape ili poslanici jim život ili uda izgube, ili da budu uhvaćeni; i savjet, koj

bi mi povjerili, neću nikomu na štetu njihovu hotimice odkriti. Kraljevstvo pako, koje mi se predaje po tvojoj ruci, gospodine Gebizone, uzdržati ću vjerno, te ga neću, a niti prava njegova ikojim načinom ikada odbiti apoštolskoj stolici. Gospodara mojega papu Grgura i njegove nasliednike i poslanike, dodju li u oblast moju, primati ću častno i čestito š njimi postupati i tako jih odpraviti; te odkle god bi me zvali, služiti ću jim bez otezanja, koliko uzmognem. Tako mi Bog pomogao!“

Krunitbeni čin bješe obavljen. Novovjenčani kralj podje sa množtvom velikaša i biskupa u kraljevski dvorac kraj Solina, da tu velikoj skupštini predsieda. Hrvatski bani sa župani bjehu prvi, koji se novomu kralju pokloniše, te mu vječnu vjeru prisegoše. Za hrvatskimi velikaši dodjoše latinski biskupi, na čelu jim solinski nadbiskup Lovro, te se i ovi novomu kralju Dalmacije zavjeriše. Skupština solinska potraja nekoliko vremena. Trebalo je tuj mnogo starih rana izvidati, mnogo razmirica i priepora izravnati. Sam Svinimir učini u tom obziru odlučan korak, on se pomiri sa kućom prijašnjega kralja Slavića. A da pokaže, koliko mu je u istinu do mira stalo, zadrži Petra Slavića, rodjaka bivšega kralja Slavića, takodjer i za svoga prvoga bana. Njegov primjer nasliediše ostali velemože kraljevine Hrvatske i Dalmacije, te tako se završi solinska skupština sveobćim izmirenjem. Na istoj skupštini nadari takodjer kralj Svinimir nekoje najvjernije pristaše svoje obilnimi darovnicami. Medju ostalimi odlikova napose solinskoga nadbiskupa Lovru, kojega je on sam nazvao svojim „duhovnim otcem“. Nadbiskup je taj za cielo mnogo doprineo, da je hrvatska kruna zapala Svinimira; zato mu i ovaj potvrdi iznova sve darovnice nadbiskupiji solinskoj, što su jih nekoč podielili blage uspomene knezovi Trpimir i Mutimir.

Čudna li su čuvstva obuzela negdje Dimitra Svinimira, kad je slavlje u Solinu utihnulo, kad se je skupština razišla, a on se opet našao sam u krugu obitelji svoje i vjernih svojih! Vidio je izpunjene sve želje svoje, o kojih je još mladićem snivao; vidio je sama sebe na priestolu hrvatskom! Zemlja njegova bijaše uredjena, mir i poredak vladaše svigdje, a obće izmirenje na saboru solinskom pružaše mu jamstvo, da će ta sloga i sreća još dulje potrajati. Jedino ga je smetalo i peklo, što je radi priestolja hrvatskog pao pred noge rimskomu papi Grguru VII., te se njemu sav povjerio

i vječnu mu vjeru prisegao. Ali i tu se je lahko umirio, kad je okom svrnuo na veliku i moćnu nekoč državu njemačku.

Baš u onaj čas, kadno je hrvatski narod pod stiegom i zaštitom rimskoga pape Grgura VII. birao i krunio Dimitra Svinimira kraljem svojim, zgadjahu se u Njemačkoj važne zgode, koje uzbuniše svukoliku Evropu. Silni prije car i kralj njemački, Henrik IV., koji se je svom moći svojim opirao idejam i osnovam Grgura VII., te ljutu borbu s njim zapodjeo, ovaj silnik postade žrtvom osvete Grgura VII. U kratko vrieme znadijaše si Grgur VII. naći u Njemaca toliko pristaša, da se je u kraljevini Njemačkoj podigla velika stranka proti vlastitomu kralju. Bijaše to polovinom mjeseca listopada 1076., baš u vrieme, kadno se je slavila krunitbena slava u Hrvatskoj. Veliki se broj njemačke gospode sastao na zbor u Triburu, ter pristaše pape Grgura razpravljahu tuj sasvim ozbiljno, nebi li kralja svoga Henrika IV. sa priestola svrgli, ter izabrali kraljem njemačkim čovjeka, vjerna i odana stolici rimskoj.

Lahko se je dakle Svinimir utješio, videći se sputana u zlatne verige rimskoga pape. Ta volio je on živjeti s tim mogućnikom u miru i prijateljstvu, makar i kano podložnik, nego li da ga stigne udes njemačkoga kralja. A hrabrilo ga je još i to, da je uzkom svezom sa Grgurom VII. pribavio zemlji hrvatskoj mir i slogu.

I mnoga hrvatska gospoda, koja se sa solinske slave kućam svojim povratiše, bijahu posvema zadovoljna, da je malena kraljevina Hrvatska posredovanjem papinskim stupila u red država evropskih. Nije jih ni najmanje zaboljela glava, što je novi kralj hrvatski ovjenčan rukom tudjega opata, ta velik broj evropskih vladara onoga vieka primaše od pape znakove kraljevske vlasti! Englezki i danski kralji bijahu već od prije pod „pokroviteljstvom sv. Petra“, Boleslav II. „smjeli“, poljski kralj, primi takodjer krunu od Grgura VII., pače i kijevski knez Izjaslav nastojaše svom snagom, nebi li u papi rimskom stekao prijatelja i zaštitnika.

Sve bijaše uslied izbora i krunisanja Dimitra Svinimira u Hrvatskoj sretno i zadovoljno. Samo gdjekoja korenika hrvatska, zatim gdjekoji potajni pop-glagoljaš, ti gledahu mrkim licem i neveselim okom u budućnost naroda hrvatskoga. Sjećahu se liepih dana, kadno se Hrvat nikomu klanjao nije; sjećahu se, kako je hrvatska rieč nedavno iz crkve izagnana, te se ljuto zabrinuše, neće li skoro doći vrieme, kad će sama Hrvata goniti iz vlastite,

starodavne „djedine“ njegove. Ljudi ovi naslućivahu političnu smrt Hrvatstva; jesu li pravo slutili, — pokazala je kasnija poviest naroda hrvatskoga.

IV.

Dimitar Svinimir i Grgur VII.

(1076—1085.)

Veliki, ženijalni dusi nemiruju nikada. Kad jih slavohlieplje opoji, lete daleko i visoko, kuda jih samo prirodni nagon tjera. Oni neznaju mjere vremena ni mjesta, oni neznaju božjih ni čovječjih zakona; cilj za ciljem roji se u duši njihovoj. Obično prati te neukrotive i neuplašive junake sliepa sreća, dok jim se na jedanput u odlučni čas iznevjeri. Tada svršuju ti veliki junaci tragički: oni se upropašćuju sami svojom bezobzirnosti, te pogibaju pod ruševinami nebotičnih kula svojih.

Dimitar Svinimir nebijaše velika duha. On poleti doduše časak veoma visoko, ali cilj mu bijaše vazda jasan, samo jedan. Kad je svoju svrhu postigao, te hrvatskim kraljem postao, nestade u njemu one eneržije, koju je nekoč za banovanja pokazao. On se zadovolji onim, što je stekao, te sve nastojanje njegovo podje od toga časa za tim, da samo stečeno sačuva. Zato nam nezna poviest bilježiti nikakovih djela, koja da je proizveo, niti osnova, koje da je provesti kanio; poviest nam samo neprestance spominje, da je kralj Dimitar Svinimir jedino težio za mirom, i opet za mirom.

Vladavina Dimitra Svinimira neodlikuje se nikojimi znatnimi djeli. U posle evropske neumieša se on nikada, van ako ga je na to nanukao njegov odnošaj prema rimskomu dvoru. U velikoj borbi, što se je razavila bila medju papom i carem Henrikom IV., pristajaše on vazda uz papu, vjeran zadanoj rieči prigodom krunitbe u Solinu. Ali ni tu nebijaše odlučnim pristašem rimskoga pape; samo u važnih časovih znao bi se i on umiešati u sveobću borbu.

Krunitbenom zavjerom od 8. listopada postade Dimitar Svinimir nekim načinom vazalom stolice papinske. On nemogaše poput nekadanjih kralja hrvatskih raditi lih prema interesom naroda i države svoje; njemu bijaše preča dužnost, da sliedi želje i

naloge gospodara svoga. Održav vjeru rimskomu papi, nemogaše zadovoljiti narodu svojemu, kojega su se interesi često protivili nakanam rimskoga dvora.

Kad je Dimitar Svinimir na hrvatski priestol stupio, bijaše papa Grgur VII. na vrhuncu moći i slave svoje. Njemački kralj, najveći protivnik rimskomu dvoru, bijaše duboko ponižen. Na zboru u Triburu dogovorila se gospoda njemačka, da će Henrika IV. sa priestola skinuti, nebude li se za godinu dana s papom podpuno izmirio. Potištenomu caru, ostavljenomu od svega svieta nepreostade drugo, već da se Grguru pokloni. Koncem siečnja 1077. predje on sa tužnom suprugom svojom Alpe, te dodje pred papu u grad Canossu. Tu mu naloži papa težku pokoru od tri dana, a zatim se izmiri š njim, te ga odrieši prokletstva, kojim ga je prije udario bio.

Težka i sramotna pokora, što ju je kralj Henrik IV. činiti morao, pobudi veliko nezadovoljstvo medju mnogimi velikaši njemačkimi i talijanskimi. Jedni spočitavahu kralju, što se je odviše pred papom ponizio; drugi opet pako sažaljivahu neboga, te predjoše na stranu njegovu. Ohrabren ovimi opozove kralj Henrik IV. sve, što je u nevolji pred Canossom papi obrekao bio. Čuvši to njemački knezovi, sastadoše se velikim dielom u skupštinu, te izabraše tu novoga kralja, imenom Rudolfa švabskoga (15. ožujka 1077.). Ovim izborom podieli se sva Njemačka na dva velika logora. Jedni podupirahu svom silom novoizabranoga kralja; drugi ostadoše vjerni Henriku IV. Uz Henrika pristadoše velikim dielom državni gradovi i svećenici, nezadovoljni reformami papinimi. Od velmoža prionuše uzanj napose knezovi i grofovi južnoiztočnih strana Njemačke, naime: Kranjske, Koruške, Furlanske i Istre. Domala zametnu se medju obima strankama ljut boj, koj je do smrti Rudolfa švabskoga potrajao.

Velika i ljuta borba, što se je u susjednoj Njemačkoj vodila, zastraši Dimitra Svinimira. Zemlja hrvatska graničila je upravo s vojvodinom Koruškom, gdje su protivnici papinstva bili veoma snažni, te gdje su možda i o tom snovali, kako da zavojšte susjednu Hrvatsku, tu glavnu prijateljicu Grgura VII. Stoga činjaše Dimitar Svinimir zadužbine; on pokloni g. 1078. crkvi spljetskoj županiju cetinsku, „nebi li dobri Bog i sv. Petar zemljam njegovim podielio sile i pobjede proti osnovam svih neprijatelja.“ — Uz

to hvalijaše i slavljaše Boga, što je njegovom milosti mogao „nepovriedjeno“ sjediti na kraljevskom priestolu.

Ali Svinimiru nebje sudjeno, da dugo miruje. Iza neodlučne bitke kod Melrichstadta (7. kolovoza 1078) poče papa Grgur VII. tajno nastojati, da pomogne kralju Rudolfu proti Henriku. U to ime nagovaraše svoje vjerne „milites“, t. j. vladare i knezove, koji priznavahu vrhovnu mu vlast, da se umiešaju u njemačke posle na korist Rudolfa švabskoga. U Hrvatsku pošalje naročito kardinala Petra, da sklone Svinimira na odlučni korak.

Dimitar Svinimir bio bi veoma rado pristao na želju papinu, da se nije bojao moćnih susjeda svojih. On se suztezaše upustiti u borbu, koja bi ga mogla stajati priestola i krune hrvatske. Kraj toga nadje on odpora i u gospode hrvatske. Plemstvo se hrvatsko opiraše svom silom, da se ide boriti u tudju zemlju za tudjega gospodara. S toga nemogaše Svinimir u taj čas zadovoljiti želji papinoj, makar da ga je neka tajna želja gonila, da razširi kraljevinu svoju po stranah, gdje je bilo naroda hrvatskoga.

Da je Svinimir bio duha junačkoga, te da je hrvatsko plemstvo pristalo na želje papine, to bi bila hrvatska vojska ponajprije zavojštila Istru. Krajina ova bijaše i onako po pravu hrvatska, ta u njoj je živio od vajkada kriepki narod hrvatski. Svinimir mogaše tuj složiti interese Grgura VII. sa pravom svoje kraljevine.

Dok se je kardinal Petar sa Svinimirom na hrvatskom dvoru dogovarao, saznade za sve osnove njihove krajiški župan istarski, imenom Vecelin. I on se bijaše nekoč papi Grguru VII. zavjerio, da će mu biti revnim vasalom, ali u posljednje vrieme predje, bilo milom bilo silom, na stranu kralja i gospodara svoga. Čuvši sada, što li se sve snuje proti njemu u susjednoj Hrvatskoj, odluči Svinimira i papu preteći, ter u Hrvatsku navaliti. U to se ime poče spremati na vojnu. Kad se to Svinimiru doglasilo, prepade se grdno, te umoli Grgura VII., da mu bude u pomoć. Papa uvidi, da je svojom krivnjom taj priepor pokrenuo, te se i pobrinu, da odvrati Vecelina od njegova nauma. On mu zato pošalje dne 4. listopada 1079. pismo sliedećega sadržaja: „Vecelinu, plemenitomu vasalu. Znaj, da ti se veoma čudimo, što se ti, koji si odavna obećao vjeru bl. Petru i nam, spremaš proti onomu, kojega je apoštolska vlast postavila kraljem u Dalmaciji. Stoga te opominjemo, te od strane sv. Petra zapoviedamo, da se više neusudiš dizati

oružja na rečenoga kralja. Znaj, da sve činiš proti apoštolskoj stolici, što se usudiš proti njemu učiniti. Ako li možebiti kažeš, da imaš što proti njemu, valja ti od nas izprositi sud, te radje čekati pravicu, nego li svoje ruke oružati na njega na uvriedu apoštolske stolice. Ako li se nepokaješ za svoju drzovitost, nego se drzneš raditi prikorno proti zapovjedi našoj; tada znaj nesumnjivo, da ćemo mač bl. Petra na tvoju drzovitost izvući, te njim, ako se neopametiš, kazniti preuzetnost tvoju i svih onih, koji te u tom pomagali budu. Budeš li po razboru poslušan, kao što se kršćaninu pristoji: tada ćeš kano pokoran sin zadobiti milost bl. Petra i blagoslov apoštolske stolice."

Pismo pape Grgura VII. odvrati u prvi čas pogibelj, koja je sa strane Vecelinove nepripravnomu Svinimiru zaprietila bila. Doskora medjutim uspje Grguru VII., da je Svinimira ipak — na boj sklonuo. Tomu doprinesoše veoma mnogo novije zgode u Njemačkoj.

Zadnjih dviju godina pomagaše doduše Grgur VII. protukralja Rudolfa, ali tajno. On se nadaše svedjer, da će se valjda ipak jednom s Henrikom IV. s dobra naravnati. Nu iza dvogodišnjega uzaludnoga dogovaranja uvidi bolan, da mu nepreostaje ino, već zapodjeti odlučnu borbu s tim neukrotivim vladarom. U to mu stigne još vesela ali neistinita viest, da je Rudolf pobiedio protivnika svoga u bitci kod Flarchheima (27. siečnja 1080.). Opojen tom radostnom viesti, prekinu sva dogovaranja, izobći po drugi put Henrika IV., skinu ga s priestolja, ter pristade javno i očito uz Rudolfa švabskoga. Ali ni Henrik neostade skrštenih ruku. Sazvav skupštinu, skinu Grgura VII. s papinske stolice, te si dade izabrati novoga papu, biskupa ravenskoga Wiberta. Kraj toga odluči, da će se čim prije svoga takmaca Rudolfa riešiti, ter zatim pred samim Rimom osvanuti. To mu podje za rukom. Kod rieke Elstere sastade se on dne 15. listopada 1080. s protukraljem Rudolfom. U krvavoj bitci, koja se je tu bila, budu doduše Henrikovci hametom potučeni, ali svi se njihovi gubitci nadoknadiše tim, što je protukralj Rudolf u bitci zaglavio.

Iza pada Rudolfova gledaše Henrik najviše o tom, da potraži samoga Grgura VII., te da ga prisili na pomirenje. U to ime ostavi svojim vjernim, da vojuju nadalje za nj u Njemačkoj, a sam sabere vojsku, te krene godine 1081. put Italije. U Paviji sazove crkvenu skupštinu, dade tu papu svojega Klimenta III. potvrditi,

a zatim podje prema Rimu. Tu uze obsiedati taj vječni grad, misleći tim Grgura prisiliti da popusti. Ali Grgur VII. nedade se ničim uplašiti, on ostade tvrd ko stiena i nepomirljiv. Mjesto da uzmakne, napne sve sile svoje, da Henrika prisili na povratak u Njemačku. U to ime sklonu pristaše svoje medju Niemci, da su u kolovozu 1081. izabrali novoga protukralja, imenom Hermana luksemburžkoga. Zatim pozove sve svoje vasale po Europi na pomoć. Da se laklje uzmogne obraniti proti Henriku, izmiri se sa normanskim vojevodom Robertom Guiscardom, kojega je prije prokleo bio. Uz to gledaše, kako bi mletačkoga duždа Dominika Silvija odvratio od Henrika; zatim nagovaraše vladare: francezkoga, englezkoga, danskoga i španjolskoga, da mu budu vjerni i uslužni. Ali najvećma nastojaše, da obodri na rat dva kralja: hrvatskoga Svinimira i ugarskoga Ladislava.

Ljuta nevolja, što no je u posljednje vrieme stigla velikoga papu Grgura VII., kosnu se živo srca Svinimirova. On gledaše zaštitnika i prijatelja svoga u velikoj biedi, te se poboja, neće li padom Grgura VII. propasti i ugled njegov. On smatraše, da ob udesu Grgura VII. zavisi i dalja sreća njegova. To ga sklonu, da je poziv papinski jedva dočekao, te se svom snagom zauzeo za gospodara svoga. Mirni i bojazljivi Svinimir prenu se sada, te odluči pokrenuti rat proti dušmanom velikoga pape. U to ime sazove narodnu skupštinu Hrvata, te jih nastojaše sklonuti, da ga podpomognu svimi silami svojimi. Nastojanje mu ovaj put uspije, te hrvatska narodna skupština zaključi rat proti Niemcem.

Dimitar Svinimir suztezaše se uzprkos tomu, da zapodjene rat na svoju ruku. Zato se ogledavaše, nebi li našao saveznika. I taj se nadje. Bijaše to ugarski kralj Ladislav, brat supruge Svinimirove Jeline. Ladislav nehtjede doduše umah pristati na molbe Svinimirove, ali Grgur VII. predobi ga tim, što je ugarskoga kralja Stjepana i sina mu Mirka uvrstio medju svetce. Molbe svaka Svinimira i molbe papine sklonuše napokon Ladislava, da je i on pristao na rat.

Godine 1082. sabere Dimitar Svinimir veliku vojsku Hrvata, kojim se još pridružiše mnogobrojne čete ugarske. S ovom vojskom naumi on ponajprije udariti na vojvodinu Korušku, koja je s hrvatskom kraljevinom graničila. Tu bijaše vojevodom gorljivi Henrikovac, imenom Leopold. Dimitar navali u istinu u dva puta

u Korušku, te pobiedi svaki put neprijateljske čete. Ogorčen tim vojevoda Leopold, pokupi silenu vojsku od kakovih dvadeset hiljada momaka, te se približi Hrvatom. Svinimir bijaše odviše opojen prijašnjom srećom, te sjeguran, da će pobiediti i ovaj put. S toga preziraše on dolazeće Korutance, i nehtjede si niti pripraviti na valjan odpor. Ali se ljuto prevari. U krvavoj bitci potuče vojevoda Leopold hametom čete hrvatske i ugarske. Tu pade cviet vojevoda hrvatskih i ugarskih, te Hrvati moradoše uzmaknuti iz Koruške.

Ljuti poraz, što je Svinimira u Koruškoj stigao, bijaše od silnih posliedica. Slavodobitni vojevoda Leopold gonjaše Hrvate ćak u Hrvatsku, te zaprieti svojom silom i Dalmaciji. Hrvatski narod bijaše veoma ogorčen, što mu se kralj ide boriti u tudje zemlje za tudje gospodare, te se pobuni proti Svinimiru. Svinimir bijaše sada u gorkoj nevolji. S jedne strane prietijaše mu vanjski dušman, a u Hrvatskoj samoj bunio se proti njemu narod hrvatski. Težkom mukom i obećanjem, da se nikada više miešati neće u tudje posle, primiri on narod svoj; a pomoćju susjednog si kralja Ladislava potjera on Leopolda i Korutance iz zemlje hrvatske.

Živa želja Svinimirova, da pomogne zaštitniku si i prijatelju Grguru, ojalovi se sasvim porazom u Koruškoj. Svinimir bijaše sav sretan, što je sam živu glavu iznio, te odluči, da se nikada više neće umiešati u posle izvan Hrvatske.

A nije mu toga više ni trebalo. Zviezda pape Grgura VII. počela je i onako sve većma tavniti: poraz za porazom obaraše sve ideje i osnove njegove. U tih se je okolnostih Svinimir presretnim cienio, što je mogao miran probaviti zadnje dane svoje. Godine 1083. pohvali se osobito, da mu osobitim dobročinstvom božjim vlada mir i tišina širom ciele kraljevine hrvatske.

Godine 1085., dne 25. svibnja, umre veliki papa Grgur VII. u Salernu. Pod zadnje dane svoje doživi još i tu biedu, da su ga sami Rimljani iz grada svoga protjerali.

Smrću njegovom prestade za časak ljuta borba, koja se je posljednjih godina medju rimskim papom i njemačkim kraljem razvila bila. Svinimir oplakivaše za cielo smrt svoga zaštitnika; ali više bi mu bilo dolikovalo, da je oplakivao smrt hrvatskih junaka, koji su u taman poginuli u gorah koruških.

V.

Dimitar Svinimir prema susjedom.

Svečana zakletva, kojom se je Dimitar Svinimir na dan 8. listopada 1076. rimskomu papi zavjerio, postade znamenitom za svu pozniju poviest Hrvata. Ovom zakletvom odreče se Svinimir i u političnom obziru sviju tradicija, što no su hrvatsku državu od vajkada vezale uz iztočno-rimsku carevinu u Carigradu.

Kralji hrvatski prije Svinimira primahu znakove kraljevske vlasti i potvrdu svoju iz Carigrada. Nenukaše jih na to počitanje i strah pred carigradskimi vladari, već želja, da takovom potvrdom steku neko pravo nad latinskom Dalmacijom. Vladarom u Carigradu godila je ta skromnost hrvatskih kraljeva: oni jih potvrdjivahu u kraljevskoj vlasti, pače jih odlikovahu častnim naslovom „patricija". Ali kad bi se koj moćni kralj hrvatski našao, koj bi uzeo nastojati, da rimsku Dalmaciju utjelovi državi hrvatskoj, tada bi se nanj ljuto razgnievili gospodari u Carigradu. Osobito od onoga časa, kadno se Mletci osiliše, nastojahu cari iztočno-rimski, da pomoćju te republike obuzdaju kralje hrvatske. Tako se zgodi za Držislava kralja, da je mletački duždo Petar II. Orseolo navalio na rimsku Dalmaciju, te ju malo ne svu u tinji čas predobio. Vladarom u Carigradu prijalo je to poduzeće Mletčana veoma, tim većma, što su svom silom nastojali, da preprieče bujniji razvoj ma koje jugoslovjenske države na balkanskom poluotoku.

Već Krešimir IV. Veliki uvidi jasno, da se Hrvatska nikada neće osoviti na svoje noge, bude li i nadalje prianjala uz Carigrad. S toga razloga približi se rimskomu dvoru, te popusti u borbi za slovjenštinu u crkvi. To bude od silnih posliedica. Stanovnici latinske Dalmacije uvidješe sada, da jim je bolje boraviti pod okriljem kralja hrvatskoga, nego li pod vlašću cara bizantskoga, te se povjeriše posvema Krešimiru IV. Tako postigne Krešimir, da su Latini odsele dobrovoljno priznavali vlast njegovu, te da nisu više tražili zaštite ni u Carigradu ni u Mletcih. A da latinskim žiteljem hrvatsku vladu još bolje omili, uzvisi Krešimir Dalmaciju na kraljevinu.

Što je Krešimir započeo bio, privede Svinimir kraju. On se razkrsti posvema sa Carigradom, te prionu sasvim uz Rim. Tim

svojim činom odieli on poviest Hrvata za sve vieke od povjesti ostalih južnih Slovjena na balkanskom poluotoku, te spoji hrvatsku državu sa zapadom i prosvjetom njegovom. Da nije Svinimir toga učinio, bilo bi ime hrvatsko za vrieme srbskih Nemanjića posvema izginulo, te koljevka hrvatska postala bi bila srbskom pokrajinom. Makar da je dakle savez Svinimira sa Rimom bio ubitačan za narodnu kulturu hrvatske zemlje, spasio je barem ime hrvatsko na balkanskom poluotoku.

Iztočno-rimskomu caru nije ni najmanje godilo, kad je vidio, da se je hrvatska država otresla njegova vrhovničtva, pače da se je i latinska Dalmacija uzko združila sa Hrvatskom. A i mletački duždo Dominik Silvijo ljutio se žestoko, kad je začuo, da je latinsko visoko svećenstvo tako brzo smetnulo s uma ugovor od godine 1076., te se opet povjerilo žezlu kralja hrvatskoga. Ali što je mogao? Narod latinski bijaše s novim kraljem i politikom njegovom sasvim zadovoljan. Sam svojom silom nemogaše započeti uspješne borbe proti osiljenim kraljevinam Hrvatskoj i Dalmaciji, a iz Carigrada nebijaše mu se nadati ni najmanjoj pomoći.

Car rimsko-iztočni Mihajlo VII. bio bi doduše rado ponizio Hrvatsku, kako je to prije Vasilij II. učinio bio, ali on bijaše sam u velikoj nevolji. U Aziji podigla se naime sila turska, te zaprietila Carigradu. Kraj tolike biede nestaraše se Mihajlo ni najmanje, kako bi Svinimira opet spokorio; njemu bijaše više stalo, da sebe i državu svoju od Turaka spasi. U to ime uteče se i sam velikomu papi Grguru VII., nebi li ovaj podigao križarsku vojnu proti Turkom, te njega i Evropu oslobodio od grozeće pogibelji. Za nasliednikâ Mihajla VII. nastadoše opet u Carigradu borbe o priestol, te tako bijaše Dimitar Svinimir sjeguran sa strane države iztočno-rimske.

Dimitar Svinimir nastojaše dapače i o tom, kako bi primogao skoromu padu države iztočno-rimske. Uslied saveza naime sa rimskom stolicom pomiri se on s dosadanjimi neprijatelji zemlje hrvatske, s Normani, te postade prijateljem i saveznikom normanskomu vojevodi, poduzetnomu i hrabromu Robertu Guiscardu. Ovaj Robert Guiscard osvoji svu južnu Italiju, te zamisli zatim sasvim ozbiljno, kako da učini kraj carevini iztočno-rimskoj. Zato pokrene proti grčkomu caru Alexiju I. Komnencu veliku vojnu, koja se je tekar smrću Robertovom završila (1082—1085).

Za cielo to vrieme grčko-normanskoga rata podpomagaše dalmatinsko brodvlje dozvolom kralja Svinimira normansku vojsku. Tu zgodu upotrebiše lukavi Mletčani. Videći, kako kralj Svinimir očito prianja uz Normane, pače jih svojom mornaricom pomaže, na propast carstva iztočno-rimskoga, uzeše svimi silami podupirati cara Alexija I., nebi li mu pomogli do pobjede, te zatim i hrvatsku državu uništili.

Caru Alexiju I. dobro dodje požrtvovnost Mletčana. Njihovom pomoći zametne nekoliko pomorskih bitaka, nu bude vazda poražen. Jednom zgodom pade i sam mletački duždo Dominik Silvio u borbi proti normansko-dalmatinskomu brodovlju. Novi duždo Vital Faledro pomagaše cara iztočno-rimskoga još izdašnije. Ali težko da bi se u prkos tim žrtvam mletačkim spasila država grčka, da nije na jednom naglo obolio i umro vitežki vojevoda Roberto.

Smrću Roberta Guiscarda nestade svake pogibelji po državu iztočno-rimsku. Car Alexij I. mogaše sada opet misliti, kako da podigne ugled carevine svoje. On znadijaše s jedne strane vrlo dobro, koli je vriedila pripomoć Dimitra Svinimira normanskomu vojevodi; a s druge strane bijaše mu stalo, da nagradi vazda vjerne Mletčane. Pozove zato g. 1085. mletačkoga dužda Vitala Faledra na dvor svoj u Carigrad, nadieli ga velikom časti protovasta, te prenese nanj — „sva prava iztočno-rimske carevine na Dalmaciju i Hrvatsku“. Tim činom htjede se carigradski vladar osvetiti hrvatskomu kralju Svinimiru, što se je drznuo raditi o propasti carstva i cara grčko-iztočnoga!

Miroljubivi Dimitar Svinimir uplašio se je za cielo vele kruto, kad je saznao, što li se je zasnovalo na dvoru carigradskom. Pobojao se je tim većma, što su mu upravo u ovo vrieme umrla oba prijatelja i saveznika: Roberto Guiscardo i Grgur VII. On si predstavljaše negdje u duhu, kako će se vratiti kobna vremena Vasilija II. Bugarobijca, kako li će se složiti Carigrad i Mletci na propast države hrvatske.

Ali bojazan se njegova nije imala izpuniti. Car Alexij I. imenova doduše mletačkoga duždu svojim pravnim nasliednikom u Dalmacije, ali neučini ništa dalje, da mu samu zemlju pribavi. Duždo Vital Faledro neusudi se opet, da sam pokrene osvojnu vojnu proti Svinimiru, jer mu se je činila država hrvatska premoćnom, a narod latinski u Dalmaciji prezadovoljnim pod vladom

Dimitra Svinimira. Vrativ se iz Carigrada, zadovolji se duždo Vital Faledro tim, da si je nadjenuo naslov: „vojevoda Dalmacije i Hrvatske“. Uz to odluči počekati bolju zgodu, da privede u život pravo svoje na Dalmaciju. Ali za vlade Dimitra Svinimira nebje više takove dobre prilike.

Veoma su važni odnošaji Dimitra Svinimira prema Magjarom. Ugarski kralji nebijahu prije Svinimira nikada prijatelji susjednim kraljem hrvatskim. Odkada je medjutim Dimitar Svinimir uzeo za ženu ugarsku kraljevnu Liepu-Jelinu, počeše se Arpadovci ozbiljno zanimati za udes susjedne države hrvatske. Da nije Svinimira bilo, nebi se nikada bio ugarski kralj Ladislav umiešao u borbu medju Grgurom VII. i Henrikom IV., a kamo li da bi bio pomagao Hrvate u boju proti Koruškoj. Prijateljstvo i savez s Arpadovci bijaše Svinimiru samomu od velike koristi; nu bilo se je bojati, neće li se ugarski kralji iza smrti njegove još revnije pobrinuti za budućnost hrvatske kraljevine?

Kraj države hrvatske nebijaše za Svinimira druge moćnije zemlje na slovjenskom jugu. Država bugarska bijaše već propala, a srbski narod nebijaše jošte došao do državnoga jedinstva. Samo na jugu državi hrvatskoj poče se razvijati malena kneževina zetska pod upravom Mihalje, sina Stjepana Vojslava.

VI.

Hrvati i Latinci za Dimitra Svinimira.

Velika i dugotrajna borba, koja se je vodila nekoliko stoljeća izmedju Hrvata i Latinaca radi slovjenskoga bogoslužja, bijaše već za Krešimira Velikoga dovršena. Borba ova bijaše više značaja narodno-kulturnoga, nego li crkvenoga. Radilo se tuj ne samo o porabi slovjenskoga jezika u crkvi, već takodjer o prevladi hrvatskoga življa nad latinskim. Da je hrvatskim biskupom uspjelo bilo, te da su se otresli vrhovničtva nadbiskupa spljetskoga, bila bi u kasnija vremena ostala hrvatska narodna crkva čvrstom podlogom za politički i duševni razvoj Hrvatstva u Dalmaciji.

Ali saborom spljetskim godine 1059. zadade Krešimir Veliki Hrvatstvu smrtnu ranu, od koje se još ni danas oporavilo nije.

Hrvatski narod podleže podpuno latinskomu, te bude za vjekove osudjen na duševno mrtvilo. Iza Krešimira IV. pokuša doduše plemstvo hrvatsko, da izborom kralja Slavića još jednom podigne Hrvatstvo nad Latine, ali taj odpor potrajaše samo kratko vrieme. Čim je Dimitar Svinimir hrvatski priestol zasjeo, podje kultura hrvatska opet putem propasti svoje.

Za vlade Dimitre Svinimira stekoše Latini u državi hrvatskoj veliki ugled, te tako poče hrvatski narod polagano i u političnom obziru propadati. Već onom uzkom svezom sa rimskim papom bijaše Svinimir prinukan, da prija Latincem, a napose zastupnikom njihovim — visokim dostojanstvenikom crkvenim. I zbilja, nikada nije dalmatinsko svećenstvo toli odlučno uplivalo na politički život države hrvatske, kakono za Svinimira. To nam napose pokazuje mogući i umni nadbiskup spljetski Lovro. Čovjek ovaj stoji vazda uz kralja, svjetuje ga i ravna udesom zemlje njegove. Kralj mu se posvema povjerava, sluša ga u stvarih duhovnih i svjetskih, pače ga zove častnim imenom, „otcem duhovnim". Čini se nekako, da se je taj ugledni nadbiskup svojim uplivom na kralja podigao i nad iste bane i vojvode, koji su dosele bili prvi doglavnici hrvatskim kraljem. Neima barem spomena, da bi se za Svinimira ikoji ban u javne posle umiešao bio. A i Svinimiru bijaše veóma stalo do nadbiskupa Lovre. Da si ga sklonim uzdrži, nadari ga raznimi darovi, pokloni mu dapače i županiju četinsku na sve vieke.

Uz nadbiskupa Lovra stekoše si i ostali biskupi veliku moć. Spominju se napose sliedeći biskupi: Theodosij i Praestancij u Belgradu, Ivan u Trogiru, Stjepan i Andrija u Zadru, Vasilij na Osoru, Grgur i Vitalj na Rabu, Petar na Krku, Formin u Ninu, napokon Grgur i Petar u Kninu. Ove je biskupe kralj Dimitar Svinimir osobito odlikovao, tim većma, što je po njih stekao ljubavi i privrženosti u Latinaca dalmatinskih.

Upliv latinskoga svećenstva, a još više uzka sveza Dimitra Svinimira sa evropskim zapadom učiniše, da se je i starodrevni državni život u Hrvatskoj znatno promienio. Svinimir obljubi osobito zapadne forme i uredbe, te jih poče u svojoj zemlji uvadjati. Za prijašnjih kralja hrvatskih nebijaše nikakove razlike medju plemići; za Svinimira dieli se hrvatsko plemstvo poput zapadnoga feudalnoga plemstva po prvi put na više razreda, na: barones,

primates, comites. Isto tako poče sada starohrvatski naslov „župana“ uzmicati pred latinskim „comes“. Od hrvatskih župana spominju se za Svinimira sliedeći: Dobrila hlievanski, Pribina cetinski, Jurina kninski, Visena poljički, Adam i Jure ninski, Strezinja bribirski, Desimir krbavski i Vlčina zagorski. Uz „comites“ ili župane spominju se još podžupani i satnici, a u dalmatinskih gradovih „sudci“ ili „judices“.

Banska čast izgubila je u ovo vrieme veoma mnogo. Bani hrvatski, kakono Petar Svačić, zatim Dragota ban, spominju se doduše u listinah, ali nisu više prvi dostojanstvenici države hrvatske. Mjesto njih dodjoše do velikoga ugleda s jedne strane biskupi dalmatinski, a s druge dva nova činovnika kraljevska: Jakob, vojevoda pomorski (ili Morjana), zatim kraljevski namjestnik ili vikar Pribimir. Stekavši Svinimir dalmatinske gradove i otoke, uredi hrvatsku mornaricu, te postavi na čelo toj mornarici posebnoga župana ili admirala, koji je ne samo mornaricom ravnao, već je ujedno bio i vrhovnim upravljateljem primorskih i pomorskih strana. Pomorski župan Jakob bijaše toli znatna osoba u Hrvatskoj, da se je domala dovinuo i častnoga naslova vojevode. On obitavaše obično u Solinu, te bijaše za primorske strane kraljevskim namjestnikom (1076—1088.). — Kad je Svinimir g. 1076. darovao samostanu kaludjerica sv. Benedikta u Solinu nekoje zemlje, naloži on županu Jakobu, da uvede predstojnicu toga samostana u posjed darovanih zemalja. Kasnije predsiedaše Jakob u ime Svinimirovo raznim sudovom u Spljetu, te izdavaše odluke i osude. Kad je Svinimir pod starije dane poboljevao, nehtjede nijednomu banu povjeriti upravu svoje države, već si imenova posebnoga vikara Pribimira. Ovaj je Pribimir g. 1086. izdavao i potvrdjivao povelje u ime kralja i gospodara svoga. —

Preustrojiv Svinimir državne uredbe zemlje hrvatske po uzoru zapadnom, poče takodjer težiti poput zapadnih vladara za većom kraljevskom vlasti. Prije njega bijahu hrvatski kralji samo prvi izmedju velikih župana, te nemogahu ništa izvoditi bez dozvole svojih sudrugova. Svinimir naprotiv nazva se „kraljem milosti božjom“, te uze sam upravljati državom, nastojeć uz to svu vlast u svojih rukuh sjediniti. On preobrazi za svoje vlade hrvatsku zemlju u podpunu feudalnu kraljevinu. Prema dvorskim uredbam ostalih

zapadnih kraljeva ustroji on i svoj dvor. Imenova si dvorske častnike, i to: Dominika i Jakoba tepčijami, Davorada dvornikom, Ivana štitonošom, Mužiku posteljnikom, napokon Višu ubrusarom. U njegovoj kraljevskoj kancelariji bijaše pisarom pop Theodor, koj je po nalogu i želji vladara svoga pisao i odpremao razne povelje. Svinimir dade si i posebni pečat načiniti, koj nam se ovako opisuje: „U sred pečata urezana je slika kralja Svinimira, kako sjedi na priestolju. U desnoj ruci drži na štapiću liljan, a u lievoj neki okrugli kip i luk. Oko slike urezane su uz sliku križa sliedeće rieči: Svinimir, kralj Dalmatincem i Hrvatom.“ Novi život i pravac države hrvatske opaža se i u tom, što je Svinimir stare kraljevske dvore u Beogradu zapustio, te si novu priestolnicu odabrao. On prebivaše većinom u Solinu uz prijatelja si nadbiskupa Lovru; tu u kraljevskom dvorcu kraj grada podiže on svoj „kraljevski priestol“. Riedko kada zalazio bi on u ostale gradove, kanoti u Šibenik i Nin. —

Starodrevni život hrvatske kraljevine preobrazi se dakle za Svinimira sasvim. Hrvatski narod i njegovi zastupnici budu zanemareni, a na kormilo stupiše Latini i njihovi boljari. Ovi potonji postadoše gospodujućom klasom, Hrvati pako služećom i robujućom. Svinimir je volio dobrovoljno podleći latinizmu, nego da hrvatska država bude plienom grabežljivih tudjina. Ali ako je imao hrvatski narod državno propasti, nebi li dičnije bilo, da je slavno na bojnom polju postradao, nego li da se je dobrovoljno prignuo pod jaram tudjina?

Stara kronika hrvatska hvali Svinimira, da je bio pravedan, te da nije mogao zla vidjeti. O tom nam svjedoče dva slučaja. Jednom zgodom pokuša bribirski župan Strezinja, da beogradskomu samostanu sv. Ivana otme neko zemljište. Stoga se porodi pravda medju Strezinjom i opatom istoga manastira, Petrom. Obojica odoše u Nin, pred Svinimira na sud. Pošto se oba pred kraljem iztužiše, izreče tepčija Dominik u ime Svinimirovo osudu, te dotično zemljište ostade i nadalje samostanu sv. Ivana.

Drugom nekom zgodom podieli sam kralj Svinimir ujaku svojemu Streisati nekoje zemlje oko Mosora na doživotno uživanje. Svinimir mišljaše, da su te zemlje kraljevske, te da mu zato pripada pravo, da s njimi razpolaže. Ali te zemlje bijahu svojina samostana sv. Petra kod Solina, pa kad je Streisata počeo silom

otimati rečene zemlje, podje opat toga manastira u Šibenik pred Svinimira. Kad mu ovdje dokaže, da je manastir sv. Petra te zemlje kupio, opozove Svinimir svoju darovnicu, te se zagrozi svim, koji bi se usudili dirnuti u svojinu spomenutoga samostana.

VII.

Smrt kralja Dimitra Svinimira.

Još godine 1086. poče Dimitar Svinimir češće poboljevati. On nemogaše više kraljevskih dužnosti vršiti; stoga si odabere čovjeka, koj bi namjesto njega hrvatskom zemljom upravljao. Bijaše to neki Pribimir. Ovaj postade „vikarom kraljevskim“, te ravnaše u ime Svinimirovo cielom Hrvatskom i Dalmacijom.

Kralj Svinimir bolovaše po prilici godinu dana. Početkom g. 1088. umre on*), te ga sahraniše u Solinu, u kraljevskoj raci, koju je nekoč neka kraljica Jelina sagradila bila.

Dimitar Svinimir bijaše se oženio sa ugarskom kraljevnom Jelinom, koju su Hrvati Liepom prozvali. Ova mu rodi sina Radovana. Svinimir bijaše sina si opredielio za nasliednika, te ga je zato još kano mladića vježbao u upravljanju hrvatske zemlje. U listinah kraljevskih od g. 1078. i 1083. spominje se Radovan kano svjedok darovnicam, što jih je Svinimir podielio bio. Ali Svinimiru nebje sudjeno, da utemelji narodnu dinastiju u Hrvata. Još za života svoga morade jadan vidjeti, kako mu jedinac sin Radovan pogiba od ljute boli. Godine 1084. umre Radovan.

Vladavina Dimitra Svinimira ostala je u živoj uspomeni narodu hrvatskomu. Dugo još sjećao se je narod posljednjega znatnijega kralja svoga, te se je osobito za kasnijih burnih vremena spominjao liepoga mira i sjegurnosti, što je za njegove vlade hrvatskom zemljom vladala. Osobito od onoga časa, kadno su počeli tudji kralji hrvatski narod progoniti, ciepkati, zatirati, kadno je narod hrvatski postao tužnim robljem tudjih gospodara, tješio se je potišteni Hrvat uspomenom na sjajnu nekoč vladavinu „kraljâ

---

*) U povelji od g. 1088. veli kralj Stjepan II.: „a nuper rege defuncto Svinimiro“. Cod. dipl. p. 182.

hrvatske krvi", te je Svinimira smatrao zastupnikom samostalnosti države hrvatske.

Stara kronika hrvatska slavi Svinimira i njegovu vladu riečmi, punimi zanosa i pieteta: „I osta kraljem Zvonimir*), koj počteni kralj, sin dobroga spomenuća, poče crkve veoma štovati i ljubiti, i poče dobre pomagati, a progoniti zale. I bi od svih poljubljen, a od zalih nenavidjen, jere nemogaše zla viditi. I tako nebiše on za Hrvate, zašto neće oni dobrotom dobiti, dá bolji su pod strahom. I za dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra, i gradovi puni srebra i zlata. I nebojaše se ubogi, da ga izjede bogati, i nejaki, da mu vazme jaki, ni sluga, da mu učini nepravo gospodin. Jere kralj svih braniaše, zašto ni sam bezpravdeno neposidaše, tako ni inim nedadiše. I tako veliko bogatstvo biše tako u zagorju, kako u primorju biše za pravdenoga kralja Zvonimira. I biše puna zemlja svakoga blaga i biše veće vredna ureha na ženah i mladih ljudih, i na konjih, nere inada sve imanje, i zemlja Zvonimirova biše obilna svakom razkošom, ni se nikoga bojaše, nit im nitkove mogaše nauditi, razmi gnjiv gospodina boga, koj dojde svrhu ostatka njih, kako pismo govori: Otci zobaše kiselo groždje, a sinovom zubi utrnuše".

Neumorni naš povjestnik Rački, nacrtav nam Svinimira i njegovu vladu sudi o njemu ovako: „Kralj Dimitar Svinimir uzčuvao je Hrvatsku u onom položaju, što joj ga je mudri i oprezni Petar Krešimir izhodio. Nù prema koncu njegove vladavine navukoše se nad zemljom hrvatskom toli opasni oblaci, da bi jih samo čvrsta i razborita ruka mogla raztjerati ili bar neopasnimi učiniti". —

Smrt Dimitra Svinimira bijaše u istinu veoma štetonostna po državu hrvatsku. On neostavi za sobom zakonita nasliednika, pa zato se zemlja hrvatska i dalmatinska razciepka na više tabora. Nemiri i neredi zavladaše državom hrvatskom, te uskoriše tim podpunu propast njezinu. Izmedju svijuh stranaka bijaše najopasnija po samostalnost hrvatsku ona, koja je prianjala uz udovu Svinimirovu, uz Jelinu. Stranka ova uteče se u pomoć ugarskomu kralju Ladislavu i utre tim ugarskim Arpadovcem put u Hrvatsku.

---

*) Svinimira zovu neki ljetopisi Zvonimirom, Zolomirom, pače i Zorobelom.

Dodatak.

Priča o smrti kralja Dimitra Svinimira.

Mnogi pisci hrvatske poviesti slute, da nije Svinimir umro naravnom smrti, već da je pao u buni, koja se je proti njemu podigla, kad je Hrvate vodio na vojnu križarsku. Pisci ovi osnivaju svoje mnienje na starodavnoj priči, koja je dugo vremena medju Hrvati kolala, te se u ljetopisih hrvatskih sačuvala. O nasilnoj smrti pripoviedaju naročito dva ljetopisa: kronika hrvatska, te kronika Ivana Tomašića.

Hrvatska kronika pripovieda o smrti kralja Svinimira sliedeće:

Po oni način i u to vrieme zgodi se, da cesar rimski s voljom svetoga otca pape posla posle i listove ovako k dostojnomu kralju Zvonimiru (Svinimiru), proseći i moleći kako draga brata i medju kralji kršćanskimi kralja poštovanoga: „Oto te molimo i prosimo, da skupiš k sebi svu gospodu zemlje tebi podložne i svih od vriednosti. I kada bude skupšćina, da pročtiš medju svimi ovi list, koga s tvojim listom šalje se, od strane naše, gospodstvu vašemu, moleći, kada pročte, da odgovore i da dadu nam na znanje volju svoju i odlučenje, ko učine vitezi i baruni s voljom gospodstva tvoga.“ —

I tako dobri i sveti kralj Zvonimir prijamši listove, od pape i cesara, zapovidi po sve kraljestvo svoje, da bude skupšćina zakonom, u petih crikvah u **Kosovi** *) d a b u d i s v a k i d o d a n d v a d e s e t i p e t. I prišatše vrime da pride množtvo veliko, i legoše vojske i narediše straže. I kada dojde dan, dà učiniti slavni i dobri kralj Zvonimir otvoriti listove pape i cesara velikoga grada Rima, s voljom svetoga otca pape, koji kazahu:

„Brata našega Zvonimira molimo s vlastnici i pukom zemlje i kraljevstva njegova, da bi hotil odlučiti i s nami biti, zajedno s pomoćju ine gospode kršćanske, koji onake listove imaju od nas, i oni da odluče volju njih i da nam dadu na znanje, jesu li k volji našoj pristali, ča jest s dopušćenjem božjim i sina njegova,

*) Kosovo ovo nije Kosovo-polje u staroj Srbiji, već Kosovo (polje) kod Knina u Dalmaciji.

koji jest porôjen od dive Marije, i muku i krv prolio na drivo križa i na njem umoren, koja smrt bi odkupljenje svita i oslobodjenje svetih otac iz limbene tamnosti. I tako s dopušćenjem njegovim i pomoćju u njega virujućih jesmo odlučili osloboditi mista, koja je za ljubav našu okrvavio, i gdi je pridao duh otcu, kroz muku i trud i greb, u kom bi položeno slavno tilo njegovo."

I to čuvši Bogom prokleti i nevirni Hrvati, ki ne mnogo prija daše pomoć hudobnomu sinu, da more dobroga kralja njih gospodina kralja Radoslava iz zemlje prognati; tada čuvši to nevirnici, nedadoše ni listove dočtiti, i skočiše, ne samo da bi pristali na dostojnu molbu svetoga otca pape, i cesara rimskoga, da sveta mista iz ruk poganskih uzmu i oslobode; dà, oni Bogom kleti počeše kričati i vikati na svetoga kralja, tužeći se i vapijući jednim glasom, kako na Isukrsta židovi: „da on išće izvesti njih iz domov njih, i žene i ditce njih, i s papom ter s cesarom odtimati mista gdi je Bog propet i gdi je greb njegov. A što je nam zato?"

I nevirni Hrvati vazeše zlu misal i nepraveden svit, i medju sobom zlo viće učiniše, i sebi i ostatku svomu rasap i vičnje pogrdjenje. I tako počeše vapiti, kakono židovi vapiše na Isukrsta, kada reče poglavica: „Bolje da jedan umre, nere tolik puk da pogine." I tako sramotni i nevirni Hrvati počeše govoriti, vapijući kako psi ali vuci: „Bolje da on sam pogine, ner da nas iz didine naše izvede cića Boga, i (da ide) inim mista toliko daleko obnimati zemlje i gradove ine. Inako nere kako psi, na vuke lajući kada idu, tako oni na dobroga kralja Zvonimira, komu nedaše ni progovoriti, nere s bukom i oružjem počeše sići njega i tilo njegovo raniti, i krv prolivati svoga dobroga kralja i gospodina, koji ležeći u krvi izranjen, velicimi bolizni prokle tada nevirne Hrvate i ostatak njih, Bogom i svetimi njegovimi i sobom i nedostojnom smrću njegovom, i da veće Hrvati nigdar neimali gospodina od svoga jazika, nego vazda tudju jaziku podloženi bili. I tako izranjen ležeći, a Hrvate proklinjući izdahnu. Dobri kralj Zvonimir živi u kraljevstvu, dokle bi ubijen, lit 35. A ubijen bi na lit Isukrstovih tisuća i osamdeset, a to tisuća i osamdeset, manje jedno (1079). —

Druga kronika opet, kronika malobraćanina Ivana Tomašića iz polovine 16. vieka, govori o smrti Dimitra Svinimira ovako:

Godine tisuću petdeset i sedme (1057.) umre Zorobelus (Svinimir), posljednji kralj Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Bivši kralj Zorobel čovjek veoma hrabar, te vješt vojnik, a napose najgorljiviji branilac vjere kršćanske, odluči on oteti i osloboditi sveti grob, što ga je sultan zauzeo bio. Zato zapovidje svojim državljanom pod vjeru, da se svikolici nadju u bojnom redu (oružani) na Petrovom polju. Kada su medjutim Slovinci razumjeli zapovjedi i nalog kraljevski, rekoše poradi žena i djece svoje: „Što li radi kralj taj, nikada lje nećemo više vidjeti djece, žena, ni domovine svoje; ta čemu nas puti, da predjemo more?“ Na to sklonuše ti nevriedni Slovinci kraljeva tajnika te ujedno i peharnika mu Tadiju Slovinca, da kralja ubiju. Ovi unidjoše dne 20. travnja pod kraljev šator, te ubiše kralja na istom polju, kraj crkve sv. Cecilije. Prije smrti svoje dade smrtno ranjeni kralj sve podanike svoje preda se dozvati, te izusti ove rieči: „Oj vi nevjerni Slovinci, tko vas je zasliepio te me ubiste? Vazda bijaste nevjerni i oporni kruni mojoj.“ A zatim: „Oj vi vjerna braća moja Hrvati i Dalmatinci, iz dubine srca žalim, što sam posljednji vaš kralj, te što ćete odsele biti podanici tudjim kraljem i knezovom.“ Ovo govoreći izdahnu, te bude sahranjen u kninskoj crkvi sv. Bartolomeja kraj velikoga žrtvenika. Oj nesretna Hrvatsko, koja si tolika i takova kralja izgubila! —

Obje kronike: hrvatska, i ona Ivana Tomašića, pričaju, da je Dimitar Svinimir pao ubojničkom rukom, i to zato, što je Hrvate nagovarao, da idu na križarsku vojnu. U glavnom slažu se dakle obje viesti, samo što hrvatska kronika stavlja tu zgodu u godinu 1079., a Tomašićeva u godinu 1057. Osim toga razlikuju se obje kronike, kad pripoviedaju, tko li da je Svinimira ubio? Prva veli, da su ga svi Hrvati zajedno na Kosovu polju javno izranili; a druga, da su Slovinci na Petrovu polju podmitili peharnika Tadiju, koj ga je tajno smaknuo.

Pripoviest ova o tobožnjoj nasilnoj smrti kralja Dimitrija Svinimira nemože se nikako na Svinimira protegnuti, i to s vele važnih razloga.

Obje godine — 1079. te 1057. — za cielo nevriede ništa, jer je svakomu poznato, da je Svinimir još g. 1087. živio, kako bi dakle bio poginuo bilo g. 1079. bilo 1057.? Ali da se sve godine slažu, nebi se ipak ta pripoviest na Svinimira protegnuti mogla, i

to jedino zato, što se za njegova života nije nitko ni najmanje spremao na križarske vojne. Grgur VII. zamislio je doduše ideju ob oslobodjenju svete zemlje, te je pisao u to ime mnogim vladarom evropskim, ali glas njegov ostade glasom vapijućega. A neuzev ni toga u obzir, imade u pripoviesti toliko neistinitih podataka, koji upravo čine cielu priču sumnjivom. Tako se kaže, da je rimski papa poslao Svinimiru listove zajedno sa rimskim cesarom, a obćenito je poznato, da se Grgur VII. nije ni najmanje slagao sa rimskim carem i njemačkim kraljem Henrikom IV., već da mu je bio najljućim neprijateljem. Kraj toga znade svaki, da nije Svinimir bio posljednji kralj hrvatski, već da su iza njega još sliedili Stiepan II. i Petar II. Svačić.

Pripoviest o smrti kralja Svinimira neima za poviest Dimitra Svinimira nikakove vriednosti.

A ima li u toj pripoviesti u obće kakove povjestne jezgre? Da to saznademo, valja nam ponajprije doznati izvor cieloj priči. Pripoviest je ta za sjegurno potekla od narodne pjesme, koja je pjevala na široko o groznoj smrti nekoga kralja Svinimira. Narodnu pjesmu ovu čuše ljudi književni, te ju upotrebiše za poviest hrvatsku, dopunjujuć po svojoj volji pjesmu, te dometnuv po svojoj namisli godinu, kad se je tobože sve to zbilo.

Imamo li ovo na umu, lasno ćemo naslutiti, koliko li ima vriednosti ta priča. Buduć se tu spominje neki kralj hrvatski za prve križarske vojne, to se mora uzeti, da se i pripoviest sama odnosi na kralja Petra II. Svačića, koj je upravo tada (1091—1102) nad Hrvati vladao. U tom nas podkriepljuje i ta okolnost, što se po jednom ljetopisu sabire hrvatska vojska na Kosovu, a po drugom na Petrovom polju. Oba ova polja steru se blizu Knina grada, priestolnice kralja Petra Svačića. Poznato je naime, da je Petar Svačić, boreć se proti Magjarom za zemlju medju Dravom i Savom, prenio svoju priestolnicu u grad Knin, da tako bude Magjarom bliži. Kraj toga valja spomenuti, da je Petar II. Svačić bio u istinu posljednji kralj hrvatski, te da se zato ciela ta pripoviest nanj protegnuti može. Osobito je još važno, što kronika Tomašićeva spominje, da su Slovenci ubili hrvatskoga kralja; tim većma, što znademo, da je Petar II. Svačić netom prije križarske vojne oteo banovinu slavonsku Magjarom, te ju opet spojio sa Hrvatskom.

U pripoviesti o nasilnoj smrti kralja Svinimira ima toliko povjestne istine: da su se hrvatska gospoda zbilja pobunila proti posljednjemu kralju hrvatskomu i to Petru II. Svačiću, i to u čas, kad se je ovaj spremao na vojnu križarsku. Ali težko da je on u toj pobuni poginuo, magjarski ljetopis tvrdi barem, da je Petar kralj pao proti Magjarom u bitci kod Petrove gore.

A odakle ime Svinimirovo u toj pripoviesti? Narod se nesjeća poput povjestnika svakoga pojedinoga vladara, ni njegovih čina, već si pamti samo znamenitije. Budući da je Svinimir bio posljednji znamenitiji vladar Hrvata, to je hrvatska pjesma ili priča ime mu posvojila, ter tako njegovu ličnost sa Petrom II. Svačićem zamienila. Sličnih slučajeva ima u narodnih pjesmah, dapače i u historiji svijuh naroda, a kamo li ne u našem, koj pripisuje još i sada djela cieloga naroda od pet vjekova samo jednomu čovjeku — Marku Kraljeviću.

Sve do najnovijega vremena vjerovalo se medju Hrvati, da je Dimitar Svinimir poginuo u buni naroda hrvatskoga. O tom svjedoči i sliedeća latinska nadgrobnica, koju je netko još u srednjem vieku skovao:

Epitaphium Suonimeri regis Croatorum:

Gemitum quis poterit gentis retinere,
Cum hanc tumbam viderit fletu flendam vere.
Nam hac caligine jubar requiescit
Excelso de semine, quam mire torpescit;
Cujus namque mors dire potest pandi
Propter atra scelera populi nefandi.
Mentes suas ad ima rabidi flexerunt
Et nece durissima regem perimerunt,
Robustarum virium, brachio potentem,
Pium Suonimirum, immense pudentem,
Qui clypeus fuerat pro eis in hostes,
Terere consueverat inimici postes.
Flete jam proceres principem honorum,
Senes atque puberes terre Croatorum;
Nam regni solemnia prima que fuere
Hinc honor et glorai simulque ruere.
